

برشی در فرهنگ مردم گلپایگان پیرامون

اقلیم شناسی عامیانه برف

محمد مسیبی

دانشجوی دکترای اقلیم شناسی

نمود. و باکاووش در این اندیشه‌ها است که می‌توان به بسیاری از حقایق دست یافت.

برای تهیه این مقاله سعی شده است با مطالعه منابع موجود و مصاحبه با افراد مسن و خوش ذوق و خیره منظره گلپایگان، کنکاشی در فرهنگ منطقه به عمل آمده و عقاید و باورهای آنها را در زمینه اقلیم‌شناسی برف با یافته‌های علمی و اندازه‌گیریهای جدید تلفیق گردیده، شاید از این طریق گوشه‌ای از فرهنگ این مرزوبوم معرفی شده و اعتقادات مردم که بعضی از آنها کاملاً علمی است و قسمتی نیز ریشه در تاریخ دیرینه داشته و به اساطیر می‌پیوندد، حفظ گردد.

موقعیت جغرافیایی منطقه مورد مطالعه

شهرستان گلپایگان بین ۳۳ درجه و ۱۰ دقیقه تا ۳۳ درجه و ۲۷ دقیقه عرض شمالی و ۲۹ درجه و ۵۴ دقیقه تا ۵۰ درجه و ۳۶ دقیقه طول شرقی در فاصله ۳۵۰ کیلومتری جنوبغرب تهران واقع شده است. این شهرستان با مساحت ۱۹۳۸/۴ کیلومترمربع در دامنه شرقی رشته‌کوه زاگرس شمالی در ناحیه سنندج - سیرجان قرار گرفته، ارتفاع شهر گلپایگان از سطح دریا حدود ۱۸۱۸ متر است و از سمت شمال با شهرستانهای خمین و محلات، از جانب شرق با بخش میمه، از طرف جنوبشرق با نجف‌آباد، از جنوب با خوانسار و از جانب غرب با شهرستان الیگودرز مجاور است. (نقشه شماره ۱ و ۲). حوضه آبخیز گلپایگان با وسعت ۳۲۲۳ کیلومترمربع و با ارتفاع متوسط ۲۲۱۲/۱ متر از سطح دریا تأمین‌کننده اصلی آب رودخانه قم رود می‌باشد. بلندترین ارتفاع در حوضه مزبور کوه‌میر در قسمت غربی حوضه است که ۳۷۲۴ متر ارتفاع دارد و پست‌ترین نقطه در منطقه تنگ غرقاب (جایی که آبهای منطقه به سمت قم زهکشی می‌شوند) ۱۷۳۰ متر ارتفاع دارد. حدود ۶۳ درصد حوضه ارتفاعی بیش از ۲۱۰۰ متر دارد. و ارتفاعات

خلاصه مقاله

شهرستان گلپایگان یکی از شهرهای استان اصفهان که در فاصله ۱۸۰ کیلومتری شمالغرب شهر اصفهان و ۳۵۰ کیلومتری جنوبغرب تهران واقع شده است.

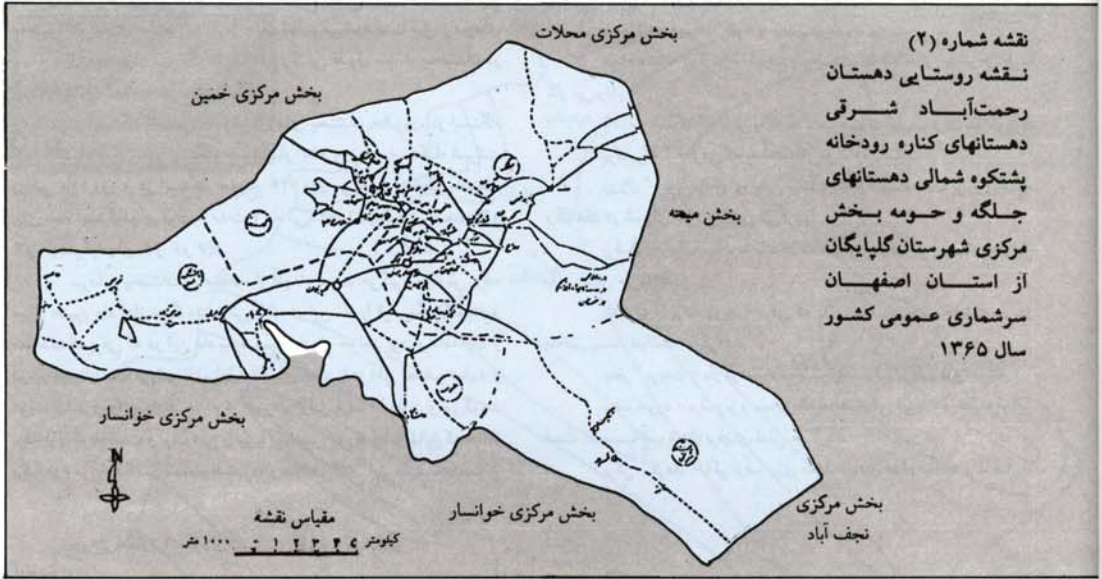
ارتفاع شهر گلپایگان حدود ۱۸۱۸ متر و ارتفاع متوسط حوضه آبخیز گلپایگان ۲۲۱۲/۱ متر از سطح دریا می‌باشد که ۶۳ درصد سطح حوضه ارتفاعی بیش از ۲۱۰۰ متر دارد (نمودار شماره یک). به همین خاطر حوضه گلپایگان یکی از مناطق مرتفع ایران محسوب می‌گردد. و یخبندان منطقه طولانی مدت و خطر آن در تمام حوضه ۷ ماه می‌باشد.

بارش برف یکی از ویژه‌گیهای معمول اقلیم گلپایگان می‌باشد و از اوایل آذرماه احتمال بارش آن زیاد بوده و اغلب سالها در طول زمستان زمین پوشیده از برف است. به همین سبب مردم منطقه گلپایگان در این زمینه باورها و عقاید جالبی دارند و اصطلاحاتی را به کار می‌برند که توجه به آنها به شناخت و آیینهای اقلیمی حوضه و پی بردن به آداب و سنن و عناصر فرهنگی مردم منطقه کمک می‌کند.

نویسنده در این مقاله سعی در تبیین باورها و اعتقادات مردم منطقه گلپایگان در زمینه برف و یخبندان و تلفیق آن با موارد علمی دارد. شاید از این طریق به مسایل اقلیمی و زیست محیطی ناشی از برف و یخبندان و فرهنگ عامیانه مردم در این زمینه اشاره‌ای گذرا شده باشد.

مقدمه و روش تحقیق

فرهنگ سنتی هر قوم و ملتی ریشه در باورها و اعتقادات دیرینه آن مردم دارد. اصطلاحات، عقاید و اندیشه‌ها، نشاندنده دانش و بینش آن ملت در مورد پدیده‌های مختلف است. و به عنوان آینه تمام‌نمایی است که می‌توان آگاهی و اطلاع مردم و میزان احاطه آنها بر دانشهای گوناگون را در آن تماشا

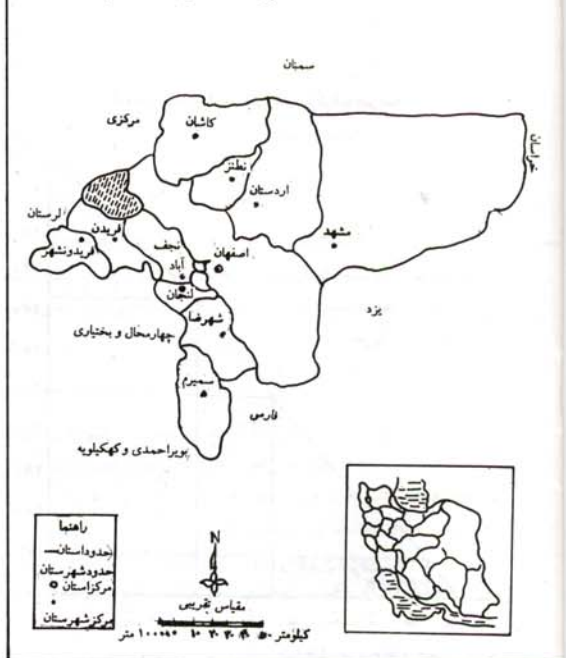
بالای ۲۵۰۰ متر حدود ۱۷ درصد مساحت حوضه را در برمی‌گیرد. به همین لحاظ حوضه فوق یکی از مناطق برفگیر محسوب می‌گردد و برف نقش اساسی در هیدرولوژی منطقه دارد.

اقلیم‌شناسی حوضه و باورهای مردمی

آب و هوای گلپایگان تحت تأثیر دو سیستم جوی متفاوت قرار دارد. شرق منطقه زیر نفوذ هوای گرم و خشک ایران مرکزی و غرب حوضه از هوای سرد و نیمه مرطوب زاگرس مرتفع اثر می‌پذیرد. به همین خاطر دارای اقلیمی نامتقارن است به طوری که همدمای سالانه ۱۲/۵ درجه سانتیگراد از شرق منطقه و همدمای ۹ درجه از غرب حوضه عبور می‌کند (نقشه شماره ۳). میزان نزولات جوی منطقه نیز از شرق به غرب حوضه کاهش می‌یابد به طوری که در مشرق حوضه همیاران سالانه ۲۵۰ میلیمتر و در غرب حوضه همیاران سالانه ۵۵۰ میلیمتر عبور می‌نماید. (نقشه شماره ۴). زمستان منطقه همراه با بارش برفهای سنگین و یخبندان می‌باشد به طوری که حداقل دمای مطلق ثبت شده طی مدت ۲۶ سال دیدبانی برای ایستگاه اختخوان ۲۹- درجه سانتیگراد و برای ایستگاه سراب‌هنده ۲۵- و برای ایستگاه گلپایگان طی ۱۵ سال دیدبانی ۲۶- درجه سانتیگراد می‌باشد. مطابق با اقلیم‌نمای آمبرژه منطقه جزو اقلیم نیمه‌خشک سرد قرار می‌گیرد و برابر با آستانه حرارتی وی، یخبندان مدت زیادی در منطقه ادامه داشته و زمستان طولانی است.^۵

خطر یخبندان از اوایل مهرماه تا اواسط فروردین ماه وجود دارد. و در فرهنگ مردم نیز اعتقاد به سرمای ۱۳ مهرماه، و سرمای چهارم سال یعنی نهم فروردین وجود دارد. و برای مقابله با خطر یخبندان مهرماه، سعی می‌شود

نقشه شماره (۱) موقعیت منطقه مورد مطالعه در استان اصفهان

یک دید علمی دارد. زیرا برف نخستین آلودگیهایی که در طول فصل خشک در آتمسفر جمع شده همراه با خود به زمین می‌آورد. مردم منطقه در ارتباط با برف و یخبندان اصطلاحاتی به شرح ذیل به کار می‌برند:

باددمه یا کلک^۶ - برفی را که باد با سرعت به این سو و آن سو می‌برد. پرکه‌پرکه^۷ - برفی که به آهستگی و تناوب بیارد. زوزال^۸ - سنجاقکهای یخی سفیدی که از انجماد شبنم بر روی اشیاء و گیاهان در شبهای سرد تشکیل می‌گردد.

برفلی - برف مخلوط با باران که معمولاً در اواخر زمستان و اوایل بهار ریزش می‌نماید.

بادرویه یا برف رویه - برفی که به وسیله باد جابه‌جا شده و در مناطق پست انباشته می‌گردد.

چغر^۹ بریدن - باز کردن جاده یا کوبیدن برف یا پارو نمودن آن.

برف خوره - برف‌ریز و سبکی که به آهستگی می‌بارد و عقیده بر این است که سبب آب شدن برفهای قبلی می‌گردد.

پرگن^{۱۰} کردن - اگر برف برای مدت زیادی دوام بیاورد و تا قبل از

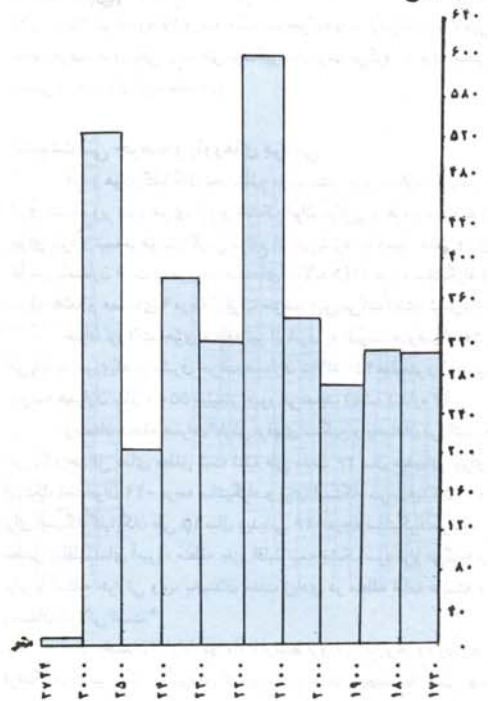
محصولات آسیب‌پذیر تا قبل از این تاریخ جمع‌آوری گردد. و کشت محصولات بهاری حساس به سرما چنان تنظیم می‌شود که تا قبل از سرمای چهلیم سال محصول سبز نگردد. به طور کلی طول مدت یخبندان در ایستگاههای منطقه به شرح زیر است.

در ایستگاه اختخوان تعداد روزهای یخبندان ۹۸ روز، در ایستگاه گلپایگان ۱۱۸ روز، در ایستگاه خوانسار ۱۱۳ روز، در ایستگاه شرکت زراعی ۱۱۰ روز و در ایستگاه خم‌بیج ۱۲۶ روز می‌باشد. و خطر یخبندان برای همه ایستگاههای فوق به مدت ۷ ماه می‌باشد. (نمودارهای شماره ۳ و ۴ و هیستوگرامهای ۵ و ۶ و ۷).

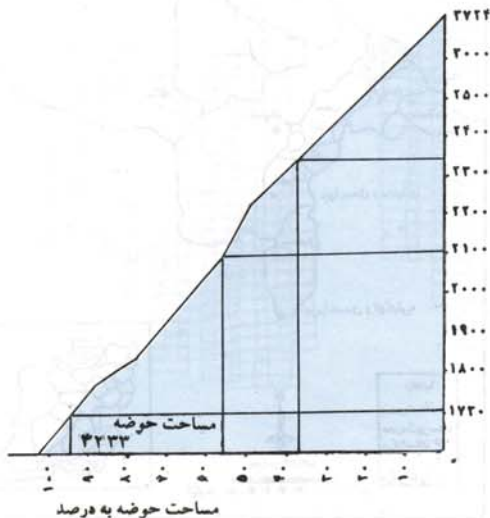
سرما و یخبندان در منطقه، از آذرماه شدت می‌گیرد و بارش برف نیز از همین ماه آغاز می‌گردد. بارش برف در این ماه را قوس‌بگیر گویند و معتقدند که برفی که در این ماه بیارد بسیار بادوام خواهد بود. دامداران از قوس‌بگیر ناراحت می‌شوند زیرا باید دامهای خود را در آغل تعلیف نمایند و هزینه بیشتری را بپردازند. مردم از خوردن اولین برف ابا دارند و می‌گویند برف اول آلوده است و برف دوم را نیز با آکراه می‌خورند اما برفهایی که بعد از برف دوم می‌بارد با شیره مخلوط نموده و میل می‌کنند. این عقیده حکایت از

نمودار شماره ۱: نمودار آنتی‌متری حوضه گلپایگان

کیلومتر مربع

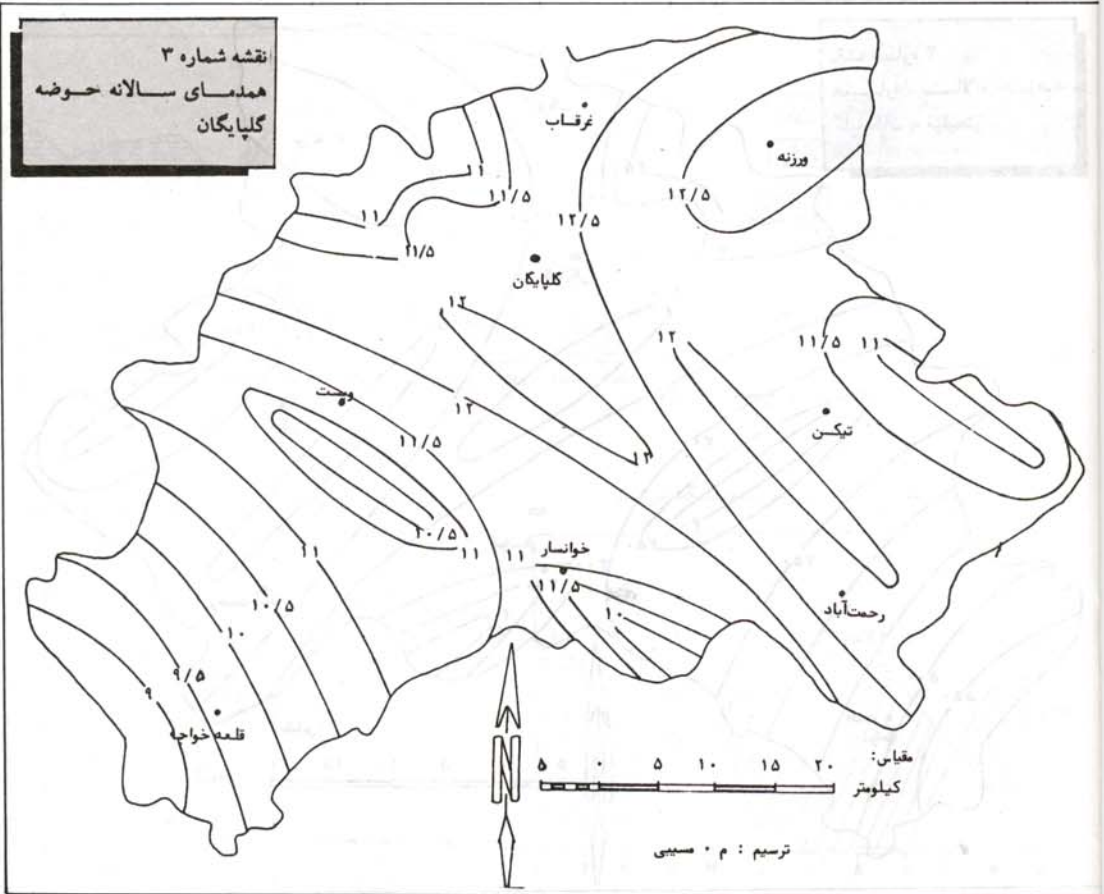

نمودار شماره ۲: منحنی هیستوگراف حوضه.

نقشه شماره ۳
همدماهای سالانه حوضه
گلبایگان

ترسیم : م . مسیبی

دی ماه) کرده خوانسار به کوه می رود و ده روز بعد از کرده برمی گردد. در همین موقع کرده گلبایگان به کوه می رود. در راه به همدمای خوانساری خود برمی خورد و بین آنها گفتگویی بدین مضمون صورت می گیرد، کرده خوانساریها خطاب به همدمای گلبایگانی: می خواهم هر چه زن هست بیوه کنی و همدای وی جواب می دهد تو که پشتت به من بود کاری نکردی منکه پشتم به بهار است چگونه قادر به انجام چنین کاری هستم.

از سی و پنجم زمستان که کرده خوانسار از کوه پایین می آید می گویند نفس " دزه زده و ده روز بعد که کرده گلبایگان از کوه پایین می آید نفس آشکار گفته می شود پس از نفس آشکار می گویند زمین از خواب بیدار شده و گیاهان کم کم شروع به رشد می نمایند. در مدت کرده به کوه کلیه رخدادهای اقلیمی را به کرده نسبت می دهند. اگر برف بیارد می گویند کرده بازگوله اش را زمین گذاشته و اگر باد بوزد می گویند کرده هو کرده است. پنجاه و پنج روز گذشته از فصل زمستان را اختیارات می نامند و در گذشته که مسافرت با پای پیاده و یا به

فرارسیدن بهار آب نشود کشاورزان برای اینکه محصول آنها زیر برف آسیب نبینند بر روی برفها خاکستر، کود یا هر چیز تیره رنگ دیگری می پاشند و به این عمل پرگن کردن گویند.

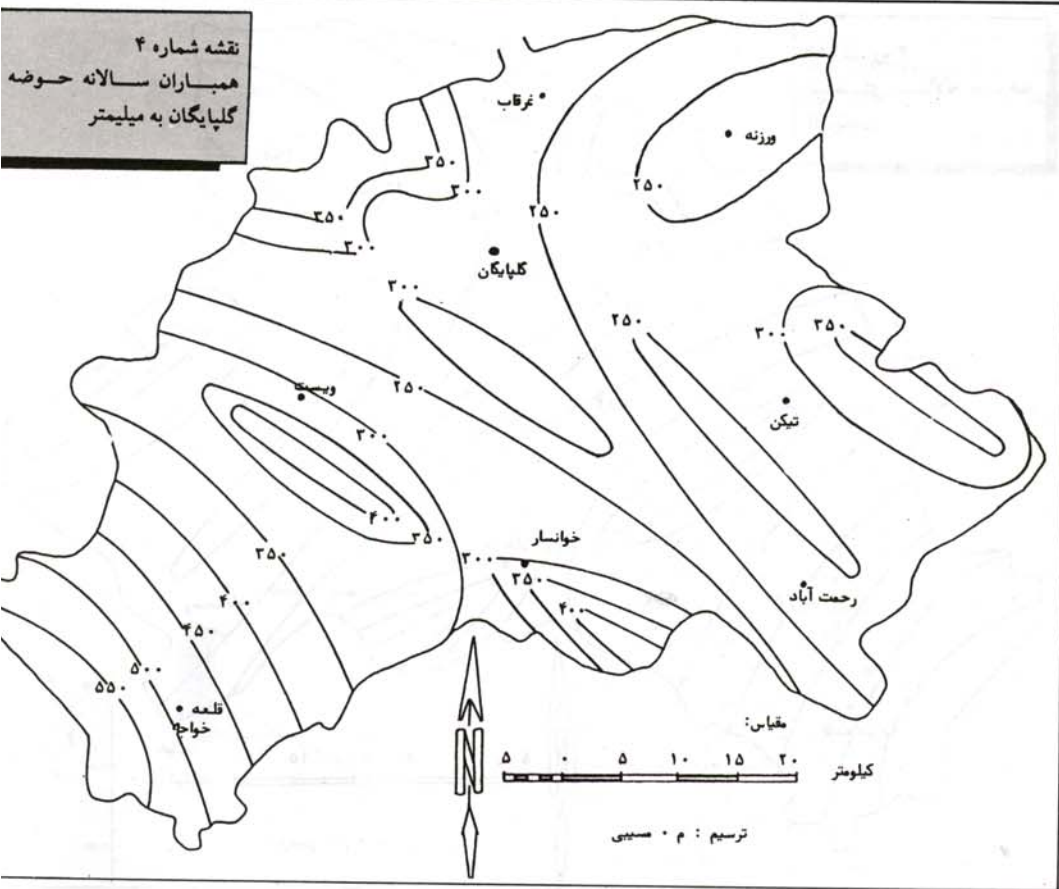
ماسیدن - یخ زدن.

فرقشون " - به سختی یخ بستن.

شب اول زمستان را شوچله گویند و معمولاً در این شب اقوام نزدیک کنار هم جمع شده و به فراخور حال خود میوه، شیرینی و آجیل می خورند و کسانیکه برای پسران خود عروس انتخاب کرده اند برای عروس خود شب چله ای یا شب اول زمستانی می برند.^{۱۱}

از اول زمستان تا چهل و چهارم این فصل را چله بزرگ و بیست روز باقی مانده سال را چله کوچک می گویند و از سی و ششم تا چهل و چهارم فصل زمستان را چارچارترکا می نامند.

کرده به کو^{۱۲} مردم منطقه معتقدند که از بیست و پنجم زمستان (۲۵

کشور ما محسوب می‌شود. زمستانهای منطقه طولانی و همراه با یخبندانهای بادوام می‌باشد. بارش برف عموماً از آذرماه آغاز می‌گردد. و زمین منطقه مدتها سفیدپوش است.

به دلیل اهمیت برف و دوام یخبندان در حوضه مورد مطالعه، این پدیده تأثیر عمیقی در فرهنگ مردم داشته و عقاید، باورها، اصطلاحات و سنن ویژه‌ای را سبب شده است که توجه به آنها نه تنها سهولت شناخت پدیده‌های اقلیمی را به دنبال دارد بلکه باعث می‌شود عناصر فرهنگ غنی این مرز و بوم برای نسلهای آینده حفظ شود. فرهنگی که یادگار نیاکان ماست و وظیفه داریم که برای بقا و بالندگی آن بکوشیم □

والسلام

کمک چهارپایان صورت می‌گرفت مسافرت تا قبل از اختیارات را خطرناک می‌دانستند چوپانان برای اختیارات می‌گویند: پنجاه و پنج تقلی ۱۵ به گنج، میش به رنج.

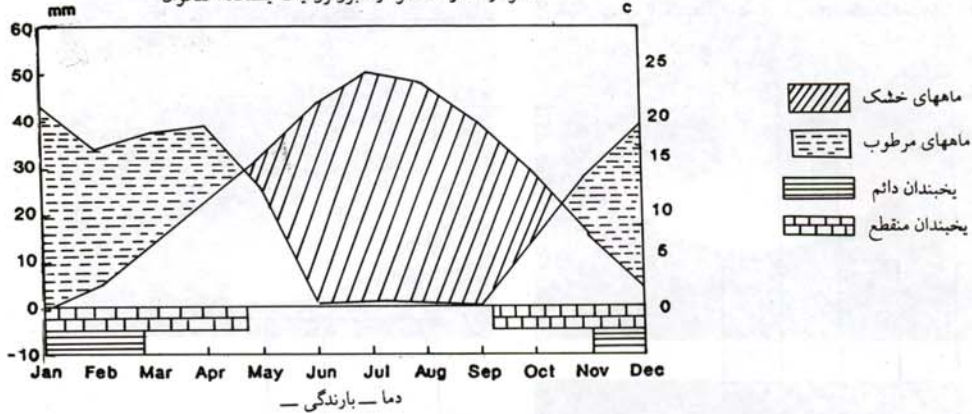
از پنجاه و چهارم تا شصتم فصل زمستان را ششه ۱۶ دالو می‌گویند و معتقدند که این مدت از سردترین روزهای زمستان می‌باشد در این باره می‌گویند: چه شصت چه شش یعنی سرمای این شش روز برابر با شصت روز اول زمستان است در طی این شش روز اگر برف بیارد می‌گویند کف دهان ششه است و اگر باران بیارد گفته می‌شود گریه ششه است و اگر باد بوزد می‌گویند ششه موهای خود را باد داده است.

خلاصه و نتیجه گیری

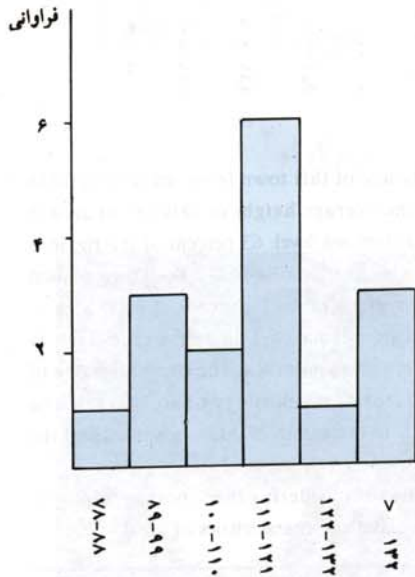
منطقه گلبایگان در پای کوههای شرقی زاگرس مرتفع قرار گرفته و با داشتن ارتفاع متوسط ۲۲۱۲/۱ متر از سطح دریا یکی از مناطق کوهستانی

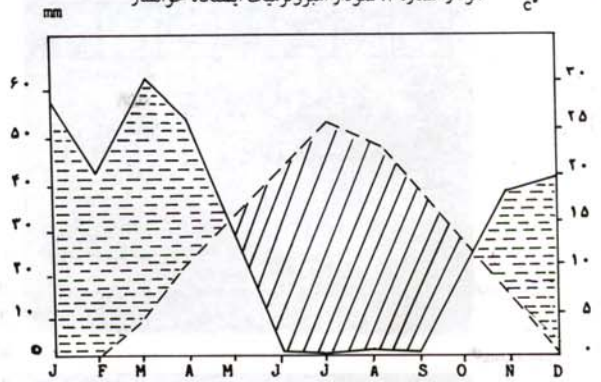
نمودار شماره ۳: نمودار آمیروترومیگ ایستگاه اختخوان

نمودار شماره ۵: هیستوگرام تعداد روزهای یخبندان خوانسار

نمودار شماره ۴: نمودار آمیروترومیگ ایستگاه خوانسار

منابع

- ۱- نقشه‌های ۱/۵۰۰۰۰ و ۱/۲۵۰۰۰۰ حوضه گلپایگان.
- ۲- مسیبی، محمد بررسی بررسی اوضاع طبیعی حوضه آبی گلپایگان رساله کارشناسی ارشد گروه جغرافیا دانشگاه اصفهان.
- ۳- فرهادی، مرتضی نامه کمره انتشارات امیرکبیر سال ۱۳۶۹.
- ۴- آمار آب و هواشناسی ایستگاههای مختلف منطقه در طی سالهای ۱۹۵۹ تا ۱۹۸۴ میلادی.
- ۵- سالنامه آماری بررسی نتایج سرشماری عمومی نفوس و مسکن ۱۳۶۵ شهرستان گلپایگان انتشارات سازمان برنامه و بودجه.

Article:

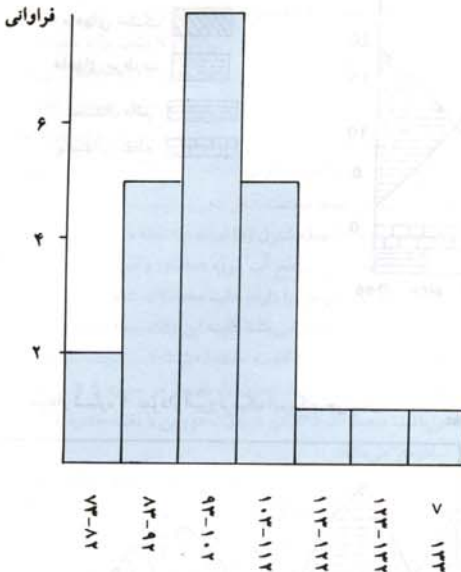
Golpaygan is one of the Isfahan province cities located in the Northwest of Isfahan at the distance 180km from this

Title: A profile in culture of Golpaygan people about climatology of snow.

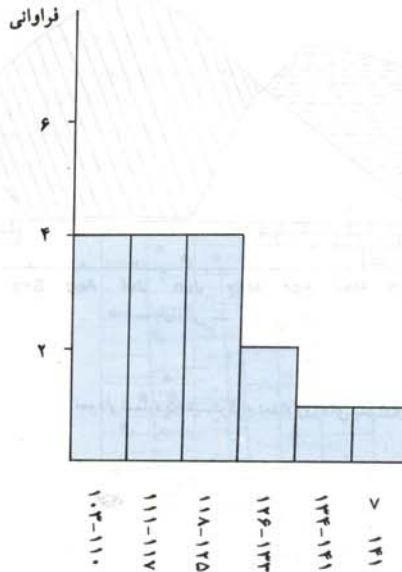
Researcher: Mohammad mossayebi Summary of

نمودار شماره ۷: هیستوگرام تعداد روزهای یخبندان اختخوان

نمودار شماره ۶: هیستوگرام تعداد روزهای یخبندان گلپایگان

۴) نمودارهای شماره ۱ و ۲

۵) بررسی اوضاع طبیعی حوضه آبی گلپایگان رساله کارشناسی ارشد جغرافیای طبیعی محمد مسیبی گروه جغرافیای دانشگاه اصفهان

- 6) Colak
- 7) Perka-perka
- 8) Zozal
- 9) Cheqer
- 10) Pergen
- 11) Qorqooshoon

۱۲) شب اول زمستانی معمولاً مقداری میوه، گز و شیرینی به فراخور حال می‌باشد.

۱۳) در منطقه فریدن به کرده به کوکردوقولو Kordooqooloo و در منطقه خمین کرده‌الی‌کو می‌گویند.

۱۴) دزه Douza یعنی دزده

۱۵) نقلی: Toqoli به بره در اولین زمستان نقلی و در زمستان بعد Skishak گویند.

۱۶) دالو: یعنی پیره‌زن به اعتقاد مردم ششه Shasha پیرزنی بوده که شترهایش آبستن نمی‌شدند بنابراین از خدا خواهش می‌کند هوا را سرد کند تا شترهایش آبستن شوند و سرمایایی که در این مدت بروز می‌کند، ناشی از خواهش این پیرزن می‌دانند.

city. The altitude of this town from sea level is 1818 meter and the average height of catchment area is 2212.1 meter from sea level. 63 percent of the region is above 2100 meter height (Fig No.1). So the catchment area of Golpaygan is in the high lands of Iran.

The period of permafrost in the whole area is approximately seven months. The snowfall is one of the usual factor of climatology of Golpaygan and started mostly in the month of Azar. In some years the entire area is covered by snow.

This thoughts so considering these points help us to realise more about the characteristics of area.

۱) بررسی اوضاع طبیعی حوضه آبی گلپایگان رساله فوق‌لیسانس کارشناسی ارشد

جغرافیای طبیعی محمد مسیبی گروه جغرافیای دانشگاه اصفهان

۲) سرشماری نفوس و مسکن ... شهرستان گلپایگان سال ۱۳۶۵

سازمان برنامه و بودجه

۳) اندازه‌گیری از روی نقشه ۱:۲۵۰,۰۰۰ توپوگرافی